

2. *Озерська О. Ю.* Професійна підготовка вчителів у вищих навчальних закладах Японії : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Озерська Оксана Юрїївна; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Х., 2006. – 212 арк.

3. Розвиток педагогічної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5643714/page:53/> (дата звернення 17.10.2018). – Назва з екрана.

Олексій Бонь

ОСНОВНІ ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ТОГОЧАСНИХ ДЖЕРЕЛ

За три з половиною сторіччя свого існування Київська Русь залишила нащадкам таку велику спадщину у вигляді ідей та думок, що серед них, безумовно, знайшлося місце і галузі педагогічної науки. За цей час з'явилося багато оригінальних творів, а з прийняттям християнства до цих здобутків додалися духовні книги староболгарською, а потім і переклади з грецької мови. Вони несли в собі погляди та принципи, які в майбутньому підхопили інші освітяни. І не дарма, бо хоч мудрість їхня і стара, але відшліфована поколіннями у безперервному педагогічному процесі.

Вперше питання виховання і освіти Київської Русі звучать у пам'ятках, датованих серединою – кінцем XI століття. Серед найдавніших пам'яток, де піднімаються питання виховання і освіти, є твори перекладні й оригінальні (вітчизняного походження). До перекладних належать «Пчела», «Златоуст», «Златоструй», «Ізборнік» Святослава 1073 р., «Ізборнік» Святослава 1076 р. та ін. Оригінальні твори: «Слово про закон і благодать» Іларіона, «Слово деякого калугера про читання книг» Іоанна, «Повість временних літ» Нестора, «Повчання дітям» Володимира Мономаха та ін. [1, с. 59].

Звісно, такі творці педагогічної думки Київської Русі, як князь Володимир Мономах, митрополит Іларіон, письменник і мислитель Кирило Туровський, мали б спиратися на щось, що сформувало їхній світогляд. Тому варто додати, що всі написані у той час праці брали окремі повчальні й виховні елементи з Біблії, римських та єгипетських патериків, візантійських хронік та патристики.

Джерелом удосконалення людини завжди була книга, знання, а за часів Київської Русі знанням надавався пріоритет навіть над владою. Відтак, читаємо у «Повісті минулих літ»: «Велика користь буває чоловікові від науки книжної, бо книги вказують і навчають нас, як іти шляхом покаяння, і мудрість і стриманість здобуваємо зі слів книжних. Книги подібні рікам, що тамують спрагу цілого світу – це джерело мудрості» [2, с. 90]. А ще у збірці «Бджола», де окрім настанов християнського життя і думок стосовно благочестивого виховання, написано, що людина, яка не цінує книжне слово, ходить у пільмі і подібна до безкрилого птаха.

Слід зазначити, що на розвиток педагогічної думки мали вплив не тільки релігійне вчення і християнська мораль, а також ідеологія держави та народна педагогіка. Виходячи з цього, духовно багатою вважалася людина милосердна, здатна до досягнення цілей не тільки грубою фізичною силою, а й розумом та серцем. Про це згадується у «Слові про закон і благодать» першого київського митрополита Іларіона. Цей трактат морально-патріотичного спрямування охоплював багато питань виховання як на загальнодержавному рівні, так і на рівні суспільства і родини. Вагома роль у формуванні особистості відводилася активній і свідомій діяльності. Проголошувалися заклики до обстоювання незалежності і патріотичного виховання юнаків, яким би ще змалечку прищеплювалася любов до Батьківщини на прикладі героїчних традицій Київської Русі. Важливу просвітницьку місію діяч відводив християнській вірі, пишучи: «Уже й ми не ідолослужителями зовемося, а християнами; і не без надії вже живемо, а сподіваючись на життя вічне. І вже не капище сатанинське городимо, а Христові церкви зводимо; вже не заколюємо бісам один одного, а Христос за нас заколюється і приноситься в жертву Богу і Отцю» [3, с. 36–37].

Надзвичайною популярністю у той час користувалися «Слова» і «Повчання» оратора і діяча Кирила Туровського, якого ще називали Златоустом, «паче всех просиявшим на Руси». У своїх творах він утверджує важливість книжного вчення – одного із складників розумної людини, – яке має знайти застосування на благо людей: «Давайте не лише язиком поговоримо, проголошуючи написане, але, із

розміслом учивавшись, подбаємо ділом сповнити це» [4].

Більшою мірою ці та інші виховні ідеї розвинув київський книжник Іоанн Грішний у повчально-виховній збірці «Ізборник» Святослава 1076 р, матеріалом для якої стали, зокрема «Притчі Соломона» та «Премудрості Ісуса – сина Сірахова». Цікаво, що до передмови автор додав працю під назвою «Слово некоего калугера о четьи книг», у якій подав власну концепцію того, як слід навчати читати, а саме – не поспішати, а роздумувати, про що пишеться в книжці, що означає кожне слово, перечитувати окремі її розділи. Про користь книжного читання він пише так: «Добро есть братие почитанье книжное...» [5, с. 116]. В «Ізборнику» автор розвиває вчення митрополита Іларіона про християнську мораль, додаючи до неї ідеї любові до ближнього та беззаперечного служіння Богові.

Вагомим внеском у розвиток педагогічної думки були твори київського літописця Нестора – «Сказання про Бориса і Гліба», «Житіє Феодосія Печерського». Ці агіографічні писання містять елементи патріотичного виховання, що виявляються у любові до рідної землі та свого народу. А у «Повісті минулих літ», окрім розповіді про легендарні події, авторові вдалося у своєрідній формі викласти уявлення про добро і зло, сімейне й родинне виховання, навчання та освіту підростаючого покоління. Авторська позиція ґрунтується на гуманістичній основі, що передбачає патріотичне та морально-християнське виховання. Великого значення чернець надавав книгам, бо «велика буває користь від учення книжного, книги наказують і вчать нас шляху до розкаяння, бо від книжних слів набираємося мудрості й стриманості... Той, хто читає книги, бесідує з Богом або святими мужами» [2, с. 91].

Найвідомішою з-поміж усіх пам'яток педагогічної думки Київської Русі є «Повчання дітям» Володимира Мономаха. Написаний у жанрі повчання світською людиною, самим князем, педагогічний твір став першим у своєму роді в Україні та Європі. Велике значення він надавав навчанню, підкреслюючи, що все життя необхідно вчитися, а хто цього не робить, той позбудеться і того, що знає. В. Мономах засуджує пияцтво та неправду. Як представник християнського гуманізму, він дотримується правила: «винний чи невинний, не вбивайте». Він з повагою ставиться до вивчення іноземних мов, вважаючи це великим досягненням. Володимир Мономах боровся проти роздробленості країни і стояв за її єдність. Ці погляди він намагався передати своїм дітям, уперше обґрунтувавши необхідність зв'язку освіти з потребами життя особистості та її діяльністю. При цьому особливу увагу він звернув на необхідність виховання у дітей ініціативи та працелюбності («на войну вышед не ленитесь»). Він обґрунтував думку про те, що праця є основним засобом запобігання лінощам у дітей («Леность – мать пороков – берегитесь ее»). Значне місце у творі відведено ролі прикладу старших у вихованні, особливо батьків («стария чти яко отца, а молодые яко братью»). У повчаннях Володимир Мономах розглядає правила та норми поведінки: любов до Батьківщини, гуманне ставлення до людей, правдивість і чесність [5, с. 116–117].

До більш пізнього періоду (XIII ст.) відноситься «Моління» мислителя Данила Заточника, адресоване князю із закликом оточувати себе мудрими людьми та дослухатися їхніх порад, творити добро ближнім. Також з його уст звучить ідея системності і послідовності в навчанні та вихованні, яку пізніше у «Великій дидактиці» висловить Ян Амос Коменський.

Отже, педагогічна думка Київської Русі, що формувалася впродовж X-XIII століть у творах повчального і виховного змісту діячів того часу, мала велике історичне і суспільне значення, бо саме ці здобутки утворили фундамент подальшого розвитку педагогічної школи українського народу.

Список використаної літератури

1. Завгородня Т. К. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник / Т. К. Завгородня, Л. М. Прокопів, І. В. Стражнікова. – Івано-Франківськ, 2014. – 160 с.
2. Повість минулих літ. Літопис. – 3-тє вид., зі змінами. – К. : Веселка, 2002. – 227 с.
3. Іларіон Київський. Слово про закон і благодать [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://litopys.org.ua/oldukr/ilarion.htm> (дата звернення: 27.10.2018).
4. Українська афористика. Кирило Туровський [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://ukrlife.org/main/afor/turovsky.html> (дата звернення: 27.10.2018).
5. Історія педагогіки / За ред. проф. М. В. Левківського, докт. пед. наук О. А. Дубасенюк. – Житомир : Житомирський державний педагогічний університет, 1999. – 336 с.